

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMININ BELİRLEYİCİLERİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

THE DETERMINANTS OF FEMALE PARTICIPATION TO THE LABOUR FORCE: AN ECONOMETRIC ANALYSIS

Özlem AYVAZ KIZILGÖL

*Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF, Ekonometri Bölümü
ozlemayvaz@gmail.com*

ÖZET: Bu çalışmada 2002-2008 döneminde Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımını etkileyen unsurların neler olabileceğinin belirlenmesi, başka bir deyişle, kadınların çalışma kararlarını etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 2002-2008 yıllarına ait Hanehalkı Bütçe Anketlerinden elde edilen veriler bir araya getirilerek birleştirilmiş veri seti ile çalışılmıştır. Uygulamada logit model analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçları; evli ve bekar kadınların işgücüne katılma kararları üzerinde eğitim düzeyinin, hanehalkı gelirinin, bağımlılık oranının, oturlan konutun mülkiyetinin ve kadının yaşının en önemli faktörler olduğunu göstermiştir. Ayrıca, çocuk sayısı kentsel alanda işgücüne katılımı azaltırken kırsal alanda arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın İşgücü; Birleştirilmiş Veri Analizi; Logit model

ABSTRACT: The goal of this study is to determine the reasons of why the single and married women living in Turkey, in urban and rural areas do participate the labour force through the 2002-2008 period. In other words, this study aims to search the reasons affecting the women's decision of working. To this end, the study is conducted via a pooled data set merged by putting together the data gathered from Household Budget Surveys of the years 2002-2008. Logit model analysis is conducted for application. The results of the analysis illustrated that, education level, household income, dependency ratio, ownership of the property and women's age are the most important factors as to the women's decision of participating to labour force regarding the married and single women. Furthermore, the number of children reduces the labour force participation in urban areas while increases in rural areas.

Keywords: Female Labour Force; Pooled Data Analysis; Logit model

JEL Classification: J21; C23; C25

1. Giriş

Ekonomik kalkınmanın en önemli koşulu üretim faktörlerinin olabildiğince yüksek düzeyde ve verimlilikte kullanılmasıdır. Ancak, bu faktörlerin başında gelen işgücünün kullanımında dünyanın bütün ülkelerinde cinsiyet açısından erkeklerin lehine dengesiz bir dağılım söz konusudur (Özer ve Biçerli, 2003-2004: 56). Kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımları ile toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma biçimleri ve ölçüleri doğru orantılı değildir. Kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma durumları, ülkelerin gelişmişlik ve azgelişmişlik düzeyleri ile ilişkilendirilebilirse de genel anlamda bütün toplumlarda erkeklerin gerisinde kaldıkları bilinen bir gerçektir (Kakıcı, Emeç ve Üçdoğruk, 2007: 21).

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda ilerlemesi, kadının sanayi ve hizmet sektörlerinde hak ettiği yere ulaşmasıyla doğru orantılıdır. Dolayısıyla küresel düzeyde rekabet edebilir bir ekonomi için, Türkiye'de nüfusun yarısını oluşturan kadınların iş hayatına katılması büyük önem taşımaktadır. 1950'li yıllar Türk ekonomisinde sanayileşmenin ve köyden kente göçün hız kazandığı dönemler olmuştur. Türkiye'de kadın, gerçek anlamda 1950'lerden sonra oluşan bu dönüşümün etkisiyle işgücü piyasası içinde yer almaya başlamıştır. Yani ülkemizde kadınlar çalışma yaşamına aktif bir şekilde ilk olarak 1950'li yıllarda katılmıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişmelerle kendine yeni ve farklı roller yükleyen kadın, eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya kısaca bilinçlenmeye başlamıştır (Kocacık ve Gökçaya, 2005: 196). Ancak Türkiye'de işgücüne katılma oranlarının son 20 yıldaki gelişimi incelendiğinde, kadın işgücünün dünyanın genelinde sergilediği artış sürecinin ülkemiz için geçerli olmadığı görülmektedir. Ülkemizde kadınlar kentsel emek piyasalarına çok az katılabilirlerken, tarımda çalışan kadın sayısının fazlalığı nedeniyle kırsal emek piyasalarına katılımları daha yüksektir (Özer ve Biçerli, 2003-2004: 56; Çakır, 2008: 26). Kırsal alanda tarım sektöründe istihdam içinde yer alan kadınlar, eğitim seviyesinin ve dolayısıyla niteliğinin düşüklüğü nedeniyle genellikle katma değeri yüksek olmayan işlerde düşük ücretle çalışmaktadırlar. Kırsal kesimde kadının işgücüne katılım oranı, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışması nedeniyle yüksek olsa da, Türkiye'de tarım istihdamındaki hızlı azalma, kadın istihdamının giderek düşmesine yol açmaktadır. Tarımda çalışan kadınlar, tarım dışına çıktıklarında veya kente göç ettiklerinde işgücüne katılamamaktadır (Berber ve Yılmaz-Eser, 2008: 6).

Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmekle birlikte, Türkiye'de işgücüne katılım oranları düşüktür ve giderek azalma göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı son 20 yıldır gerilemektedir. Kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen, kadının niteliksel gelişimini ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması bu düşüşün önemli nedenlerinden biridir ve Türkiye'de kadın istihdamı temel sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir (KSGM, 2010). Kadınların işgücüne katılma oranı 1990'da %34,1 civarındayken, 2002 yılında %26,9, 2004 yılında %25,4 ve 2008 yılında %24,5'tir. 2008 yılında kente göre (%20,8) kırsal alanda daha çok kadın işgücüne katılıyor (%32,9) gibi görünse de kırdaki 100 kadından 84'ü tarım kesiminde ve bunların %77'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Türkiye'de erkeklerde işgücüne katılma oranı ise 2008 yılında %70,1 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2010a). Türkiye geneline baktığımızda 2008 yılı verilerine göre kadın istihdam oranı %21,6 iken, OECD ülkelerinde bu oran ortalama olarak %62, AB-15'te %60,4, AB-27^(*)'de %59,1'dir (KSGM, 2010). AB bölgesinde 15-64 yaş aralığı kadın istihdam istatistikleri incelendiğinde, 2009 yılının üçüncü çeyreğine göre İzlanda %77,9 ile kadın istihdamında birinci sırada yer almaktadır. İzlanda'yı %74,1 ile Norveç ve %73,7 ile Danimarka takip etmektedir. İngiltere'de bu oran %65 olurken, Almanya'da %66,1, Fransa'da %60,5 olarak hesaplanmıştır. Türkiye ise 2010 yılında 31 ülke sıralamasında %25,5 ile son sırada yer almaktadır (Türkiye kadınların işgücüne..., 2010).

(*) 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülkenin (Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti) AB'ye üye olması ile AB'nin toplam üye sayısı 15'ten 25'e yükselmiştir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği ile AB'ye üye olan ülke sayısı 27 olmuştur.

Türkiye’de istihdama katılan kadınların 2008 yılı verilerine göre sektörel dağılımına bakıldığında, %41,2’sinin tarım sektöründe, %15’inin sanayi sektöründe, %0,7’sinin inşaat sektöründe ve %43,1’inin hizmetler sektöründe çalıştığı görülmektedir (TÜİK, 2010c). Türkiye’de yoğun olarak tarım ve hizmetler sektörlerinde istihdam edilen kadın, ikinci olarak sanayi sektöründe ve son olarak inşaat sektöründe istihdam edilmektedir. İşsizlik oranları incelendiğinde, Türkiye genelinde toplamda işsizlik oranının %11, kentte %12,8 ve kırsal alanda %7,2 olduğu gözlenmektedir (TÜİK, 2010a). 2008 yılında lise mezunu olan kadınların işsizlik oranı %20,6, üniversite mezunu olan kadınların %14,3’tür. Aynı durumda olan erkeklerin sırasıyla %10,6 ve %8,1’dir (TÜİK, 2010b). Eğitim düzeyi düşük olan kadınların yanı sıra eğitim seviyesi yüksek olan kadın nüfusunda da işsizlik oranlarının yüksek olması, kadın istihdamında yaşanan sorunlar açısından önemli bir göstergedir.

Literatüre bakıldığında, Ermiş (2009) Türk kadınlarının eğitime katılımı ile iş yaşamında yer almaları oranı arasındaki uyumsuzluğu ele almıştır. Türkiye’yi de içeren Avrupa Sosyal Anketi’nin verilerini kullanmıştır. Eğitim, işgücü piyasasında yer almanın birincil etkeni olarak görülürken, diğer ülkelerin aksine, Türk kadınının eğitim ve iş yaşamına katılım oranları arasındaki dengenin farklı bir seyir gösterdiğini bulmuştur. İşgücüne katılımı, kadının eğitimi, eşinin eğitimi, yaş, çocuk sayısı ve geleneğin etkisi gibi değişkenleri olarak incelemiştir. Analizler sonucunda, kadının eğitiminin çalışma hayatında olması üzerindeki olumlu etkisinin, medeni durum ve çocuk sahibi olma gibi etiketler devreye girdiğinde zayıfladığını tespit etmiş, eşin eğitiminin de bu durumu olumsuz olarak etkilediğini göstermiştir. İnce ve Demir (2006), zaman serileri regresyonunu kullanarak, eğitim düzeyinin, büyüme oranının ve işsizlik gibi diğer insani kalkınma göstergelerinin kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Regresyonda sekiz tane değişken kullanılmıştır. Sonuçlar, eğitim düzeyinin kadınlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. Yüksek düzeyde eğitim alan kadınların işgücüne katılımında artan bir eğilim vardır. Ayrıca Türkiye’de eğitim düzeyinin, işgücünde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Güven-Lisaniler ve Bhatti (2004-2005), 2001 yılında Kuzey Kıbrıs’ta kadınların işgücü arzının belirleyicilerini yani kadınların işgücüne katılım kararlarını etkileyen unsurları araştırmışlardır. Kadınların eğitiminin katılım olasılığını arttıran ana faktör olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca yaş ve oturulan yer de işgücü arzını etkileyen önemli unsurlardır. Diğer taraftan, ataerkillik ve kültürel faktörlerin Kuzey Kıbrıslı kadınların işgücüne katılım kararlarını etkilediğini göstermişlerdir. Tansel (2002)’e göre, zaman serileri Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarının incelenmesinde başka bir bakış açısıdır. 1980, 1985 ve 1990 yıllarında 67 il için kadınların işgücüne katılım oranlarının belirleyicilerini ekonometrik tahminler ile incelemiştir. Kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik büyümenin düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Sonuçta ekonomik büyüme oranının ve kadınların eğitim düzeyinin, kadınların işgücüne katılımı üzerinde güçlü pozitif bir etkisi olduğunu bulmuştur. Özar ve Günlük-Şenesen (1998), Türkiye’nin dört şehrini aldıkları çalışmalarında, kadının aile içindeki eş ve annelik rollerinin işgücü piyasasına katılmamalarının önemli belirleyicileri olduğunu bulmuşlardır.

Bu çalışmanın amacı, 2002-2008 döneminde Türkiye çapında ve kentsel-kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımının belirleyicilerini araştırmak, yani kadınların çalışma kararlarını etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Türkiye’de kadın işgücü arzını etkileyen unsurları kırsal ve kentsel alanlar ile evli ve bekar kadınlar açısından ele alıp açıklayan çalışmaların sayısı yeterli değildir. Bu

nedenle, yedi yıllık bir süreci içeren birleştirilmiş veri setini kullanan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımını belirleyen unsurlar tartışılmıştır. Üçüncü bölümde, kullanılan veri seti ile yöntemler açıklanmış, dördüncü bölümde analiz sonuçları yorumlanmış, beşinci bölümde ise sonuç ve değerlendirmeye yer verilmiştir.

2. Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı

Türkiye’de kadın-erkek eşitliği yasalarda yer almasına rağmen, uygulamaya geçilememekte, kadının işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması işgücüne katılımın düşük olmasının önemli nedenlerinden biri olmakta, sonuçta Türkiye’de kadın istihdamı temel sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Kadının niteliksel gelişiminin sağlanmasında, kariyer yapmasında ve kariyerinde ilerleme kaydedebilmesinde karşılaştığı sorunlar dile getirildiğinde, bunların sadece evlilik açısından değerlendirilmesi, yalnızca aile bağlamı içerisinde ele alınması ve irdelenmesi doğru olmamaktadır. Diğer taraftan işgücü içinde yer alan, kariyer yapma çabasında olan, evli olmayan kadının bir aile kurmak bağlamında karşılaşılabileceği sorunlar bulunmaktadır. Başta akademisyenler olmak üzere, çok sayıda kadın kariyerine ağırlık vermesi durumunda bir aile kurma arzusunu ertelemek durumundadır (Gürol, 2007: 148).

Türkiye’deki kadın nüfusunun büyük bir bölümünü 12-64 yaş arası kadınlar oluşturmaktadır. Bu yaş gurubundaki kadınların bir kısmı ekonomik hayata katılmakta ya da iş aramayı sürdürmektedir. Diğer çoğunlukta olan kısım ise, ev kadınlığı, öğrencilik, hastalık gibi nedenlerle ekonomik faaliyetlerin dışında kalmaktadır. Kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının veya çalışma yaşamına girebilen kadınların çalışma yaşamlarını kısa bir dönemde bitirmesinin ve/veya kariyerde yükselme doğrultusunda tüm potansiyelini ortaya koyamamasının altında yatan en önemli nedenin, kültürel bakış açısı olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Türkiye kadınların işgücüne..., 2010).

Geleneksel değerlerin ve ataerkil aile yapısının kadını çalışmaktan alıkoyduğu ya da çalışmamanın kadınların kendi tercihleri olduğu yönündeki açıklamalar, çalışma yaşamından dışlanmayı analiz etmede önemli olmakla birlikte yetersiz kalmaktadır. Özellikle küresel düzeydeki gelişmeler ve kadınlar açısından yarattığı olumsuz sonuçlar bu açıklamaların yetersiz kaldığı noktaları ortaya koymaktadır (Çakır, 2008: 27). Toplumsal yaşamda ağırlığını hissettiren geleneksel tavır ve düşünceler, kadının ev yaşamının dışında çalışmaya başlamasına sınırlandırmalar getirmiştir. Kadın haklarının yasal çerçevesini ilk oluşturan ülkelerden olan Türkiye, ne yazık ki kadınlara yasal zeminde vermiş olduğu haklara, fiili durumda işlerlik kazandırmayı becerememiştir. Bunun temel nedeni de kadının iktisadi ve sosyal yaşama katılmasına yönelik toplumsal bakış açısının olumsuz izlerinin halen devam etmesidir (Berber ve Yılmaz-Eser, 2008: 3). İşgücüne katılımın düşük olmasının diğer nedenleri içerisinde; küçük çocukları olan kadınların onların bakımını tek başlarına üstlenmek zorunda kalmaları, kadınların erkeklerin 6 katı süreyi günlük ev ve bakım işlerine harcıyor olması, kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü, yüksek nüfus artış hızı, tarımsal istihdamın azalma eğiliminde olması, çalışma çağındaki nüfusun dolayısıyla istihdama girenlerin yıllık artış hızının o yıl içinde yeni yaratılan işlerin yıllık artış hızından daha fazla olması, ülkemizde ortalama eğitim süresinin uzaması, erken emeklilik, kayıt dışı ve enformel ekonominin varlığı, sermaye birikiminin yetersizliği, iş bulma ümidini kaybeden bireylerin iş aramaktan vazgeçmesi, piyasa koşullarının elverişli olmayışı, kısmi çalışma olanaklarının

yeterince sağlanamayışı, ücretlerdeki düşüklük nedeniyle işgücüne katılmama, iş yaşamıyla ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler, köyden kente göç, gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadının lehine yavaş olması sayılabilir (Baş ve Kalça, 2002:70; Filiztekin, 2009: 1).

Kadınlar, evdeki sorumluluklarını ve iş hayatındaki sorumluluklarını uyumlu hale getirmeye çalışırken yaşadıkları sorunlardan dolayı ve hem ailevi problemler hem de iş hayatının kadına yönelik önyargısından dolayı geri planda kalmaktadır. Ataerkil aile yapısına ve geleneksel anlayışa göre kadının temel ve birincil görevi annelik ve çocuk bakımıdır. Ülkemizde kreş veya gündüz bakımevi gibi sosyal destek kurumlarının yeterli olmaması, çocuklarını bırakabileceği bir yer olmaması gibi önemli birçok nedenle, çocuk sahibi olan kadınların çalışma yaşamından ayrılmasına yol açmakta ya da çalışmak isteyen kadınların iş aramasını engellemektedir. Birçok kadına sunulan ücretin çocuk bakım maliyetini karşılamaya yetmeyişi kadınların zorunlu olarak ev kadınlığı statüsünde kalmalarına sebep olmaktadır. Bunlardan dolayı, aile içerisinde “çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı” gibi yükümlülükleri sadece kadınların sorumluluğunda gören toplumsal bakış açısı yerine, bu sorumlulukların anne, baba, devlet veya işveren arasında paylaşılması yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir (Gürol, 2007: 149; TÜRK-İŞ, 2005).

Gelişmiş ülkelere yönelik çalışmaların birçoğunda kadın işgücü katılımı büyük ölçüde ekonomik, coğrafi ve demografik (yaş, medeni durum, kadının kazancı, erkeğin kazancı, hanehalkı geliri, eğitim seviyesi, iş deneyimi, çocukların varlığı v.b. gibi) değişkenlere bağlıdır (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: 39). Kentleşme ve tarımsal istihdamdaki düşüş, Türkiye’de çalışan veya iş arayan kadınların oranının düşmesine neden olmaktadır. Kentleşme sebebiyle, kadınlar (ücretsiz tarım işlerinde çalıştıkları) yüksek katımlı kırsal bir ortamdan (çoğunun evde oturduğu) düşük katımlı kentsel bir ortama göç etmektedir. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kente göç ile birlikte eğitimsiz ve deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına katılamamaktadır; böylece işgücüne katılım oranı azalmaktadır (Berber ve Yılmaz-Eser, 2008: 4). Tarımda kadının üretim faaliyetlerine katılımı çoğunlukla ücretsiz aile işçiliği şeklindedir. Hizmet alanında ise kadının işgücüne katılımı genel olarak ücretli işçilik şeklinde olmaktadır. Eğitimin yükselmesine paralel olarak ücretlerin de yükselmesi ve diğer etkenler hizmet alanında katılım oranlarının düzenli olarak yükselmesini sağlamaktadır (Yıldırım ve Doğrul, 2008: 243).

3. Verilerin Tanımlanması ve Kullanılan Yöntemler

Bu çalışmada Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımını belirleyen etmenlerin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla kullanılan veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan 2002-2008 yıllarına ait Hanehalkı Bütçe Anketinden elde edilen verilerdir. Çalışmada bu veri setleri bir araya getirilerek birleştirilmiş veri seti ile çalışılmıştır. Böylece söz konusu yıllarda yerleşim yerine ve medeni durumuna göre kadınların işgücüne katılımında yıllara göre ortaya çıkan değişim gözlemlenebilmektedir. Çalışma 15-65 yaş arasındaki kadınları içermektedir. Türkiye genelinde her bir yıl için bu örneklem dahilinde evli ve bekar kadınların sayılarına bakıldığında, 2002 yılında 9120 evli kadın ile 4478 bekar kadın, 2003 yılında 24567 evli kadın ile 11925 bekar kadın, 2004 yılında 8083 evli kadın ile 3992 bekar kadın, 2005 yılında 8146 evli kadın ile 3774 bekar kadın, 2006 yılında 8176 evli kadın ile 3763 bekar kadın, 2007 yılında 8101 evli kadın ile 3869 bekar kadın ve 2008 yılında 8449 evli kadın ile 3042 bekar kadın olmak üzere, birleştirilmiş veri setinde toplam 74642 evli

kadın ve 34843 bekar kadın bulunmaktadır. İşgücünde olan evli kadınların sayısı 19783, işgücünde olan bekar kadınların sayısı da 12430'dur. Birleştirilmiş veri setinde kentsel alanlarda 15-65 yaş arasında 52376 evli kadın ve 25071 bekar kadın ile kırsal alanlarda 22266 evli kadın ve 9772 bekar kadın bulunmaktadır. Kentsel alanlarda yaşayan ve işgücünde olan evli kadınların sayısı 8950, bekar kadınların sayısı 7977'dir. Benzer şekilde kırsal alanlarda yaşayan ve işgücünde olan evli kadınların sayısı 10833, bekar kadınların sayısı 4453'dür.

Hanehalkı Bütçe Anketlerinde, iş arayan, çalışan ve 15 gün içinde işbaşı yapacak olan kadınlar, işgücüne katılan kadınlar olarak alınmıştır. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde kadınların demografik özellikleri ile hanehalkının özellikleri dikkate alınmıştır. Kadınların demografik özellikleri; eğitim durumu, yaşı ve medeni durumudur. Hanehalkının özellikleri; hanehalkı tipi, hanehalkı büyüklüğü, hanenin bulunduğu yer, çocuk sayısı, çocukların yaş grupları, hanehalkında çalışan kişi sayısı, bağımlılık oranı, hane halkının oturduğu konutun mülkiyetine sahip olması, hane halkının aylık tüketim harcaması ve hane halkının yıllık kullanılabilir gelir düzeyi olarak alınmıştır. Çalışmada kullanılan açıklayıcı değişkenler ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir. Uygulamada birleştirilmiş veri seti (pooled data) kullanılmıştır.

Panel veri yöntemi, ülkeler, firmalar, hanehalkları, vb. kesit gözlemlerinin belli bir zaman dönemi içinde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Baltagi, 2008: 1) Diğer bir deyişle, zaman boyutuna sahip kesit serilerini kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine panel veri analizi adı verilmektedir. Bağımsız olarak birleştirilmiş kesit veri seti (pooled data) ise, zamanın farklı noktalarından (genellikle farklı yıllardan) ve büyük popülasyonlardan rastgele örnekleme ile elde edilmektedir. Eğer rastgele örnek farklı zaman dönemlerinden çekilirse, örnek sonuçlarının birleştirilmesi, bağımsız olarak birleştirilmiş kesit verilerini oluşturmaktadır. Yani farklı rassal örneklem, farklı zaman dönemlerinden sağlandığında, bağımsız kesit verileri meydana gelmektedir. Bu veri setlerinin özelliği, bağımsız örneklem gözlemlerinden oluşmasıdır (Wooldridge, 2003: 408-409). Hem sabit terim hem de eğim katsayılarının birimlere ve zamana göre değişmediği durumda, birleştirilmiş veri regresyonundan bahsedilmektedir (Hsiao, 2003: 11). Bağımsız olarak birleştirilmiş kesit verisini ve onun özel bir hali olan panel veriyi kullanmanın faydaları kısaca şu şekilde sıralanabilir (Baltagi, 2008: 6-8; Erkan, 1999: 80; Kennedy, 2006: 331):

- 1) Bu veri setleri, kesit ve zaman serisi gözlemlerini birleştirdiğinden gözlem sayısı daha fazladır. Bu da genellikle daha iyi tahminlerin yapılmasını sağlamaktadır.
- 2) Bu veri setleri daha ayrıntılı veri, daha fazla değişkenlik, değişkenler arasında daha az çoklu doğrusal bağlantı, daha çok serbestlik derecesi ve etkinlik vermektedir. Ayrıca verilerin daha ayrıntılı olması daha güvenilir parametre tahminleri elde edilmesine olanak sağlamaktadır.
- 3) Bu veri setleri, sadece kesit ya da zaman serisi analizleriyle ortaya konamayacak etkilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Yani saf kesit verisiyle ya da saf zaman serisiyle araştırılmayan etkiler daha iyi tanımlanabilmekte ve ölçülebilmektedir.
- 4) Kısa zaman serisi ve/veya yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda da ekonometrik analiz yapılmasına imkân vermektedir. İşsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik durgunluk çalışmalarını için bu tür veriler daha uygun olmaktadır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ort.	Std. Sap	Değişkenler	Ort.	Std. Sap
Bağımlı Değişkenler			Kadının Eğitim Durumu		
İşgücüne Katılan Evli Kadınlar	0,273	0,446	Okuryazar olmayanlar (TS)	0,148	0,355
İşgücüne Katılan Bekar Kadınlar	0,367	0,482	Okuryazar olup bir okul bitirmeyenler	0,074	0,261
Kentsel Alanda İşgücüne Katılan Evli Kadınlar	0,176	0,381	İlkokul ve ilköğretim	0,514	0,499
Kentsel Alanda İşgücüne Katılan Bekar Kadınlar	0,327	0,469	Ortaokul ve orta dengi meslek	0,056	0,229
Kırsal Alanda İşgücüne Katılan Evli Kadınlar	0,505	0,500	Lise ve lise dengi meslek	0,158	0,365
Kırsal Alanda İşgücüne Katılan Bekar Kadınlar	0,470	0,500	Yüksekokul, fakülte, lisansüstü	0,050	0,219
Hanehalkı Tipi			Hanehalkı büyüklüğü	4,860	2,367
Tek çocuklu çekirdek aile (TS)	0,151	0,358	Çalışan kişi sayısı	1,546	1,299
İki çocuklu çekirdek aile	0,220	0,415	*Bağımlılık oranı	0,327	0,243
Üç veya daha fazla çocuklu çekirdek aile	0,228	0,419	Hanehalkı harcaması	1010,528	909,310
Çocuksuz çift	0,077	0,266	Hanehalkı geliri	13711,38	14324,22
Ataerkil veya geniş aile	0,258	0,437	Yaş	6,541	2,669
Tek yetişkinli aile	0,059	0,236	Çocuk sayısı	0,458	0,776
Bir arada yaşayan kişiler	0,007	0,084			
Hanenin Oturduğu Yer			Çocukların Yaş Grupları		
Kent	0,707	0,455	0-5 yaş grubundaki çoc. say.(TS)	0,102	0,303
Kır (TS)	0,293	0,455	6-19 yaş grubundaki çocuk sayısı	0,154	0,361
			20-24 yaş grubundaki çocuk say.	0,137	0,343
Konutun Mülkiyet Durumu			Yıl Kukla Değişkenleri		
Ev sahibi	0,722	0,448	2002 (TS)	0,124	0,329
Ev sahibi değil (TS)	0,278	0,448	2003	0,333	0,471
			2004	0,110	0,313
			2005	0,109	0,311
			2006	0,109	0,312
			2007	0,109	0,312
			2008	0,105	0,306

TS: Temel Sınıf, *Bağımlılık Oranı: Çalışan kişi sayısı/hane halkı büyüklüğü

4. Analiz Sonuçları

Uygulamada 2002-2008 yıllarına ait birleştirilmiş veri seti kullanılarak, kadınların işgücüne katılımının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak logit model analizleri yapılmıştır. Bu analizler yerleşim yerine (Türkiye geneli, kentsel ve kırsal alanlar) ve kadınların medeni durumuna (evli ve bekar) göre ayrı ayrı uygulanmıştır. Tablo 2’de Türkiye’de evli ve bekar kadınların, Tablo 3 ve Tablo 4’de sırasıyla kentsel ve kırsal alanlarda evli ve bekar kadınların işgücüne katılımına ilişkin logit modellerine ait tahmin sonuçları yer almaktadır.

4.1 Türkiye’de Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler

Tablo 2’de evli ve bekar kadınların işgücüne katılımına ilişkin logit model tahmin sonuçları Türkiye geneli için ele alınmıştır. Bekar kadınların işgücüne katılma tercihini etkileyen faktörler; hanehalkı büyüklüğü, hanenin oturduğu yer, kadının eğitim durumu, çalışan kişi sayısı, bağımlılık oranı, hanehalkı harcaması, hanehalkı geliri, oturlan konutun mülkiyeti ve kadının yaşındır. Ayrıca yıl kukla değişkenleri ile yıllara göre işgücüne katılımdaki değişim gözlenmeye çalışılmıştır. Evli kadınların çalışma tercihini etkileyen faktörler ise bekar kadınlar modelindeki değişkenlere hanehalkı tipi, çocuk sayısı ve çocukların yaş grupları değişkenleri eklenerek oluşturulmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılımına İlişkin Logit Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İşgücüne Katılan Evli (veya Bekar) Kadınlar	Evli Kadınlar		Bekar Kadınlar	
	β	z	β	z
Bağımsız Değişkenler				
Sabit terim	-3,307	-29,610*	-3,390	-28,430*
İki çocuklu çekirdek aile	0,372	9,660*		
Üç veya daha fazla çocuklu çekirdek aile	0,632	14,450*		
Çocuksuz çift	-0,516	-9,260*		
Ataerkil veya geniş aile	0,518	11,720*		
Tek yetişkinli aile	1,028	11,760*		
Bir arada yaşayan kişiler	-0,222	-0,740		
Hanehalkı büyüklüğü	0,096	7,470*	-0,014	-1,310
Kent	-1,015	-37,300*	0,038	1,040
Okuryazar olup bir okul bitirmeyenler	0,017	0,300	0,283	3,820*
İlkokul ve ilköğretim	0,051	1,370	0,509	8,480*
Ortaokul ve orta dengi meslek	0,212	3,530*	1,309	15,510*
Lise ve lise dengi meslek	0,686	13,300*	1,553	23,820*
Yüksekokul, fakülte, yüksek lisans ve doktora	2,271	33,140*	3,393	40,380*
Çocuk sayısı	-0,016	-0,870		
6-19 yaş grubundaki çocuk sayısı	-2,161	-20,220*		
20-24 yaş grubundaki çocuk sayısı	-1,332	-26,170*		
Çalışan kişi sayısı	0,186	5,700*	0,383	13,080*
Bağımlılık oranı	8,277	49,520*	3,761	25,780*
Hanehalkı harcaması	-1,5e-4	-8,090*	-1,4e-4	-5,850*
Hanehalkı geliri	-1,7e-5	-13,060*	-1,9e-5	-11,310*
Ev sahibi	0,060	2,160**	-0,059	-1,740***
Yaş	-0,199	-25,860*	0,033	4,910*
2003	0,099	2,340**	0,114	2,460**
2004	0,145	2,820*	0,191	3,340*
2005	0,362	7,010*	0,205	3,430*
2006	0,948	17,650*	0,909	14,570*
2007	0,390	7,510*	0,385	6,480*
2008	0,795	15,390*	0,682	10,630*
N	71799		33614	
Pseudo R2	0,4397		0,2831	
Log likelihood	-23598,558		-15847,181	
LR chi2	37039,390		12514,320	
Prob > chi2	0,000		0,000	

*: %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. **: %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ***: %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Temel Sınıflar: Tek çocuklu çekirdek aileye sahip, kırsal alanlarda oturan, okuryazar olmayan, evinin mülkiyetine sahip olmayan kadınlardır. Ayrıca 0-5 yaş grubundaki çocuk sayısı ve yıllardan 2002 yılı temel sınıf olarak seçilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, hanehalkı tipine ait katsayıların çoğunun (bir arada yaşayan kişiler hariç) %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Tek çocuklu çekirdek aileye göre, iki çocuklu, üç veya daha fazla çocuklu çekirdek ailede, ataerkil ve geniş ailede, tek yetişkinli ailede yaşayan evli kadınların işgücüne katılma olasılığı artarken, çocuksuz çiftlerin işgücüne katılma olasılığı azalmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü arttığında evli kadınların çalışma olasılığı artarken, bekar kadınlar modelinde bu değişkene ait katsayı anlamlı bulunmamıştır. Hanehalkı büyüklüğünün artması hanede yaşayan kişi sayısının artması yani bir anlamda harcamaların artmasıdır. Aile bütçesine katkıda bulunmak isteyen evli kadınların tercihi çalışmaktır. Kentlerde oturan evli kadınların iş yaşamına katılma durumu kırsal alandakilere göre azalırken, ikamet edilen yer bekar kadınlar için önemli olmamaktadır. Eğitim durumu açısından bakıldığında, evli kadınlar modelinde okuryazar olup bir okul bitirmeyenler ve ilköğretim mezunları dışındaki eğitim kategorilerinin katsayıları ve bekar kadınlar modelinde tüm

eğitim değişkenleri %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Düşük eğitim seviyesine sahip evli kadınlar orta, lise ve üniversite mezunu kadınlara göre işgücüne katılım konusunda istekli değildirler. Ancak eğitim seviyesi yükseldikçe evli ve bekar kadınların katılım tercihi artmaktadır. Diğer taraftan, ilkökul, ortaokul ve dengi meslek okul mezunu olanların da işgücüne katılım konusunda istekli olması bu kadınlarımızın büyük ölçüde düşük gelir grubuna ait olma ihtimali ile açıklanabilir. Evli kadınların iş yaşamına katılma tercihleri üzerinde çocuk sayısı değişkeninin beklenen işarete sahip olduğu fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, çocukların yaş gruplarının ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu fakat beklenen işaretlere sahip olmadığı gözlenmektedir. Çocukların yaş grupları ile katılım arasında beklenen aksine bir ilişki bulunmuştur. 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre 6-19 yaş grubundaki ve 20-24 yaş grubundaki çocuk sayıları evli kadınların işgücüne katılma tercihini azaltmaktadır. Hanede çalışan birey sayısının artışı evli ve bekar kadınların çalışma kararını etkilemekte ve işgücüne katılma olasılığını arttırmaktadır. Başka bir deyişle, ailede çalışan kişi sayısı artsa da kadınlar işgücüne katılmaktadır. Bu değişkenin beklenmeyen etkisi, gelir düzeyi düşük olan ailelerde kadınların çalışmak zorunda kalması nedeniyle bu tür bir sonuç elde edildiği şeklinde açıklanabilir. Bağımlılık oranı, hane içerisinde çalışan kişilere bağımlı olarak yaşayan bireyleri göstermektedir. Bağımlılık oranı, çalışan kişi sayısının hanehalkı büyüklüğüne oranıdır. Bu değişkenin katsayısının artışı kadınların işgücüne katılma olasılığını arttırmaktadır. Çalışan kişilere bağımlı olan bireyler çalışmayan veya çalışamayacak durumda olan kişiler olduğundan genellikle 15 yaş altındakiler ve 60 yaş üstündekiler veya çalışmasına engel hastalığı, özrü olan kişilerdir. Çalışan kişilerin gelirleri ile geçinen bu tür bireylerin sayısı fazla olduğunda kadınların çalışma tercihleri ağır basmaktadır. Çalışmada elde edilen bu bulgular teorik beklentileri desteklemektedir. Kadınların çalışma kararları hanehalkının harcamasına ve gelirine göre değerlendirildiğinde, aylık tüketimin artması evli ve bekar kadınların katılımını azaltmaktadır. Bu değişken %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu halde işareti beklentilere uymamaktadır. Söz konusu çelişki kadının emek piyasasında çalışmaya başlamasının beraberinde getirdiği ek maliyetlerin artıyor olması ile açıklanabilir. Örneğin ülkemizde kreşlerden yararlanmak maliyetlidir ve düşük-orta gelir grubundaki ailelerin bütçelerindeki payı önemlidir. Bu durum düşük gelir grubuna ait ailelerde kadınların katılımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dışarıda yenilen yemek sayısının artması, iş yerine ulaşım masrafları, kılık-kıyafet, kişisel bakım masrafları ve hane içi işler için düzenli olarak ücretli bir yardımcı ile anlaşılması hanehalkının toplam harcama miktarını artıracaktır. Şayet kadının emek piyasasına katılmasının beraberinde getireceği ek maliyetler piyasa ücretinden fazla ise katılım olumsuz yönde etkilenebilecektir (Doğrul, 2008: 265). Diğer taraftan hanenin yıllık kullanılabilir gelir artışının hem evli hem de bekar kadınların çalışma tercihini azalttığı görülmektedir. Hanehalkının yaşadığı evin mülkiyetine sahip olması, evin mülkiyetine sahip olmayan hanehalklarında yaşayan evli kadınların çalışma kararı üzerinde pozitif etkiye sahip iken, bekar kadınlar üzerinde negatif etkiye sahiptir. Diğer bir önemli faktör olan yaş değişkeninin etkisi ise beklentileri karşılamaktadır. Yaş ilerlediğinde evli kadınların işgücüne katılımı azalırken, bekar kadınların katılımı artmaktadır. Bekar kadınlar ihtiyaçlarını karşılamak için ileri yaşta da olsa çalışmayı tercih etmektedirler.

Kadınların çalışma tercihlerini belirleyen unsurların evli ve bekar kadınlar için ayrı ayrı modellere dahil edildiği Tablo 2’de yıllara göre kadınların çalışma durumundaki değişim incelendiğinde, her iki modelde de tüm yıllara ait kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve 2002 yılına göre 2003 yılından 2008 yılına kadar kadınların işgücüne katılma olasılığının arttığı görülmektedir. TÜİK’in işgücü istatistiklerine göre Türkiye genelinde evli kadınların işgücüne katılım oranı 2002 yılında %26,4, 2003 yılında

%25,3, 2004 yılında %23,9, 2005 yılında %23, 2006 yılında %23,1, 2007 yılında %21,6 ve 2008 yılında %22,4'tür. Bekar kadınların işgücüne katılım oranı 2002 yılında %36,8, 2003 yılında %35, 2004 yılında %34,1, 2005 yılında %34, 2006 yılında %34,3, 2007 yılında %34,4 ve 2008 yılında %35,3'tür (TÜİK, 2010d).

4.2 Kentsel ve Kırsal Alanlarda Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler

Çalışmanın bu bölümünde Tablo 3 ve Tablo 4'de yer alan modeller birlikte yorumlanacaktır. Tablo 3'de kentsel alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımı incelenmiştir.

Tablo 3. Kentsel Alanlarda Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılımına İlişkin Logit Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İşgücüne Katılan Evli (veya Bekar) Kadınlar	Evli Kadınlar		Bekar Kadınlar	
	β	z	β	z
Bağımsız Değişkenler				
Sabit terim	-4,196	-29,380*	-3,596	-25,620*
İki çocuklu çekirdek aile	0,312	7,060*		
Üç veya daha fazla çocuklu çekirdek aile	0,373	6,830*		
Çocuksuz çift	-0,516	-7,680*		
Ataerkil veya geniş aile	0,414	7,460*		
Tek yetişkinli aile	0,666	6,290*		
Bağımsız Değişkenler	β	z	β	z
Bir arada yaşayan kişiler	-0,806	-2,060**		
Hanehalkı büyüklüğü	0,138	7,220*	0,018	1,320*
Okuryazar olup bir okul bitirmeyenler	0,171	2,120**	0,503	4,830*
İlkokul ve ilköğretim	0,221	4,010*	0,761	9,010*
Ortaokul ve orta dengi meslek	0,494	6,610*	1,661	15,820*
Lise ve lise dengi meslek	0,955	14,440*	1,918	21,920*
Yüksekokul, fakülte, yüksek lisans ve doktora	2,442	30,340*	3,687	35,790*
Çocuk sayısı	-0,187	-7,040*		
6-19 yaş grubundaki çocuk sayısı	-1,748	-12,090*		
20-24 yaş grubundaki çocuk sayısı	-1,080	-17,110*		
Çalışan kişi sayısı	0,097	1,970**	0,289	7,050*
Bağımlılık oranı	7,904	34,760*	3,688	19,700*
Hanehalkı harcaması	-1,1e-4	-5,080*	-1,6e-4	-5,640*
Hanehalkı geliri	-1,4e-5	-9,130*	-1,7e-5	-8,620*
Ev sahibi	-0,146	-4,610*	-0,113	-3,140*
Yaş	-0,199	-19,470*	0,035	4,350*
2003	-0,001	-0,020	0,028	0,540
2004	0,082	1,300	0,194	2,980*
2005	0,246	3,880*	0,236	3,480*
2006	1,236	20,170*	0,735	10,340*
2007	0,381	6,050*	0,371	5,490*
2008	0,802	13,080*	0,775	10,770*
N	50515		24219	
Pseudo R2	0,3468		0,2470	
Log likelihood	-15340,019		-11532,378	
LR chi2	16287,510		7567,550	
Prob > chi2	0,000		0,000	

*: %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. **: %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ***: %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Temel Sınıflar: Tek çocuklu çekirdek aileye sahip, okuryazar olmayan, evinin mülkiyetine sahip olmayan kadınlardır. Ayrıca 0-5 yaş grubundaki çocuk sayısı ve yıllardan 2002 yılı temel sınıf olarak seçilmiştir.

Tablo 4'de kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımı incelenmiştir.

Tablo 4. Kırsal Alanlarda Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılımına İlişkin Logit Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İşgücüne Katılan Evli (veya Bekar) Kadınlar	Evli Kadınlar		Bekar Kadınlar	
	β	z	β	z
Bağımsız Değişkenler				
Sabit terim	-3,906	-19,890*	-3,544	-15,030*
İki çocuklu çekirdek aile	0,574	7,130*		
Üç veya daha fazla çocuklu çekirdek aile	1,164	13,990*		
Çocuksuz çift	-0,598	-5,730*		
Ataerkil veya geniş aile	0,819	10,010*		
Tek yetişkinli aile	2,000	11,390*		
Bir arada yaşayan kişiler	1,149	1,800***		
Hanehalkı büyüklüğü	0,095	5,030*	-0,022	-1,040
Okuryazar olup bir okul bitirmeyenler	-0,043	-0,520	0,070	0,620
İlkokul ve ilköğretim	-0,005	-0,090	0,269	2,860*
Ortaokul ve orta dengi meslek	-0,202	-1,660***	0,725	4,180*
Lise ve lise dengi meslek	-0,015	-0,130	0,764	6,440*
Yüksekokul, fakülte, yüksek lisans ve doktora	1,422	6,870*	2,641	12,180*
Bağımsız Değişkenler	β	z	β	z
Çocuk sayısı	0,102	3,920*		
6-19 yaş grubundaki çocuk sayısı	-2,662	-17,060*		
20-24 yaş grubundaki çocuk sayısı	-1,745	-20,190*		
Çalışan kişi sayısı	0,127	2,620*	0,365	7,450*
Bağımlılık oranı	9,813	34,160*	4,620	16,470*
Hanehalkı harcaması	-2,7e-4	-7,370*	-7,5e-5	-1,440
Hanehalkı geliri	-1,9e-5	-8,350*	-2,2e-5	-6,410*
Ev sahibi	0,523	8,260*	-0,009	-0,090
Yaş	-0,220	-17,680*	0,037	2,940*
2003	-0,059	-0,680	0,294	2,600*
2004	-0,026	-0,260	0,203	1,580
2005	0,240	2,440**	0,121	0,920
2006	-0,026	-0,240	1,367	9,840*
2007	0,140	1,420	0,377	2,860*
2008	0,521	5,180*	0,396	2,750*
N		21284		9395
Pseudo R2		0,4716		0,3564
Log likelihood		-7795,2419		-4180,6052
LR chi2		13913,130		4630,220
Prob > chi2		0,000		0,000

*: %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. **: %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ***: %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Temel Sınıflar: Tek çocuklu çekirdek aileye sahip, okuryazar olmayan, evinin mülkiyetine sahip olmayan kadınlardır. Ayrıca 0-5 yaş grubundaki çocuk sayısı ve yıllardan 2002 yılı temel sınıf olarak seçilmiştir.

Aile yapısı göz önüne alındığında, bu kukla değişkene ait tüm katsayıların hem kentsel hem de kırsal alanda istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmektedir. Tek çocuklu çekirdek aileye göre iki çocuklu, üç veya daha fazla çocuklu çekirdek ailede, ataerkil veya geniş ailede, tek yetişkinli ailede bulunan kadınların işgücüne katılımı artmaktadır. Çocuksuz çiftlerin katılımı azalmaktadır. Kentsel alanda bir arada yaşayan kişilerin olduğu ailede bulunan evli kadınların katılımı azalırken, kırsal alanda artmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü değişkeninin katsayısı kırsal alanda evli kadınlar modelinde, kentsel alanda hem evli kadınlar hem bekar kadınlar modelinde %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Hanedeki fert sayısı arttığında kadınların tercihi çalışmak yönündedir. Kadının eğitim düzeyine ilişkin katsayı tahminlerine bakıldığında, kentsel alandaki her iki modelde katsayıların anlamlı olduğu, kırsal alanda evli kadınlara ait modelde ortaokul ve üniversite değişkenlerinin katsayılarının,

bekar kadınlara ait modelde ise ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite değişkenlerinin katsayılarının anlamlı olduğu görülmektedir. Kentsel alanda okuryazar olmayanlara göre diğer eğitim düzeylerine sahip olan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımı artmaktadır. Yüksek eğitime sahip olanların işgücüne katılım konusunda daha istekli oldukları görülmektedir. Kırsal alanda okuryazar olmayanlara göre ortaokul mezunu evli kadınların işgücüne katılımı azalırken, üniversite mezunu evli kadınların katılımı artmaktadır. Kırsal alandaki bekar kadınlar değerlendirildiğinde, ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının çalışma tercihi daha fazladır. Kırsal kesimde kadınların genellikle ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe faaliyet gösterdiği göz önüne alınırsa, eğitim düzeyinin çalışma kararlarında neden çok fazla etkili olmadığı anlaşılabilir. En önemli değişkenlerden birisi olan çocuk sayısı arttığında kentsel alanda evli kadınların işgücüne katılımı azalırken kırsal alanda artmaktadır. Çocukların yaş grupları dikkate alındığında, hem kentsel hem kırsal alanlarda, 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre 6-19 yaş ve 20-24 yaş grubundaki çocuk sayılarının artışı evli kadınların işgücüne katılma kararını negatif yönde etkilemekte, böylece işgücüne katılımı azaltmaktadır. Ülkemizde çocukların bakımından sorumlu olanlar kadınlar olduğu için çocuk sayısının artması kadınların çalışmasında en büyük engeldir; dolayısıyla bu sonuç beklentilerle uyusmaktadır. 6-19 ile 20-24 yaşlarındaki çocuklar, 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre daha az bakıma ve anneye ihtiyaç duydukları için bu yaş gruplarındaki çocuk sayılarının artışı kadınların çalışmasına engel teşkil etmemektedir. Ancak burada elde edilen sonuç, teori ile örtüşmemektedir. Bağımlılık oranının ve hanehalkı içinde çalışan kişi sayısının artması kadınların katılım kararını olumlu yönde etkilemektedir. Hanehalkının yıllık gelirinin ve aylık tüketim harcamalarının artması, kırsal ve kentsel bölgelerde evli ve bekar kadınların çalışma yaşamına katılmasını negatif olarak etkilemektedir. Harcamaya ait katsayı tahminleri teori ile uyumlu değildir. Kentsel alanlarda oturduğu ev kendisine ait olan evli ve bekar kadınların evinin mülkiyetine sahip olmayanlara göre işgücüne katılımı azalırken, kırsal alanlarda evli kadınların katılımı artmaktadır; bekar kadınların katılımı üzerinde oturan konutun mülkiyeti etkili olmamaktadır. Kadınların demografik özelliklerinden yaş değişkeni incelendiğinde, hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaşın artmasının evli kadınların çalışma durumunu negatif olarak etkilediği, bekar kadınların çalışma kararlarında ise pozitif etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Kentsel ve Kırsal Alanlarda Evli ve Bekar Kadınların İşgücüne Katılım Oranları

Yıllar	İşgücüne Katılım Oranı			
	Kent		Kır	
	Evli	Bekar	Evli	Bekar
2002	14,9	32,9	43,4	43,4
2003	14,5	32	41,2	40
2004	14,1	32,7	39,2	36,5
2005	15	33,7	35,7	34,6
2006	15,5	35	35,4	32,9
2007	15,1	36,1	36	30,1
2008	16,4	36,5	35,6	32,2

Kaynak: TÜİK, (2010e).

Kentsel ve kırsal bölgelerde yıllara göre evli ve bekar kadınların işgücüne katılma olasılıklarında değişme olup olmadığı yıl kuklaları ile incelenmiştir. Kentsel alanlarda 2002 yılına göre 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında evli kadınların ve bu yıllara 2004 yılı dahil olmak üzere bekar kadınların işgücüne katılımı artmıştır. Kırsal bölgelerde 2002 yılına göre 2005 ve 2008 yıllarında evli kadınların; 2003, 2006, 2007 ve 2008

yıllarında da bekar kadınların iş yaşamına katılımı artmıştır. Tablo 5'deki TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Anketleri'nin sonuçları ile çalışmada elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında, kentsel alanlarda evli ve bekar kadınlar için hesaplanan katılım oranlarının uyumlu olduğu görülmektedir. Yani, kentsel alanda 2005-2008 yılları arasında 2002 yılına göre işgücüne katılım oranları artmaktadır.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada TÜİK'den alınan 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 ve 2008 HBA'leri veri setleri birleştirilerek, yedi yıllık bir dönemde Türkiye genelinde, kentsel alanlarda ve kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınların işgücüne katılımını belirleyen unsurlar ele alınmış; diğer bir deyişle, kadınların çalışma kararlarını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Uygulamada logit model analizleri yapılmıştır. Kadınların işgücüne katılımında eğitim ilk etken olarak görülmesine rağmen, son 20 yılda yüksek öğrenime katılım oranındaki artışa karşın, bu dönemde kadınların işgücüne katılım oranı azalmaktadır. Bunun çok çeşitli sebepleri olmakla birlikte, bu çalışma, kentsel ve kırsal alanlar ve medeni durum açısından, kadının yaşı, eğitimi, çocuk sayısı, hanehalkının büyüklüğü, hanehalkının tüketim harcaması, hanehalkının geliri, oturulan konutun mülkiyeti gibi değişkenleri göz önüne alarak konuyu incelemiştir.

Analiz sonuçları Türkiye genelinde evli ve bekar kadınlar açısından değerlendirildiğinde, işgücüne katılımda, eğitim durumunun en önemli faktör olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, evli ve bekar kadınların işgücüne katılma olasılıkları artmaktadır. Evli kadınların çalışma tercihleri üzerinde çocuk sayısı etkili olmazken, çocukların yaş grupları teorik beklentileri karşılamamaktadır. 0-5 yaş grubundaki çocuklara göre 6-19 yaş grubundaki ve 20-24 yaş grubundaki çocuk sayıları evli kadınların işgücüne katılma tercihini azaltmaktadır. Çalışan birey sayısının ve hanede çalışan kişilere bağımlı olanların sayısının artışı kadınların işgücüne katılma olasılığını arttırmaktadır. Diğer taraftan, hanehalkı geliri arttıkça hem evli hem bekar kadınların katılımı azalmaktadır. Kadınların yaşı, işgücüne katılma davranışı üzerinde etkili olan diğer bir önemli unsurdur. Yaşın ilerlemesi evli kadınları çalışma yaşamından uzaklaştırırken, bekar kadınların iş yaşamına katılımını artırmaktadır. Oturduğu konutun mülkiyetine sahip olan hanehalklarında, bekar kadınların çalışmama tercihi ağır basmaktadır. Bu değişken evli kadınlar için istenilen sonucu vermemiştir.

Analiz sonuçları kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan evli ve bekar kadınlar açısından değerlendirildiğinde, hanehalkı tipine ait katsayı tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilerle uyumlu olduğu görülmektedir. Eğitim, kırsal kesimde çok etkili olmazken, kentsel kesimde kadınların çalışma kararlarında büyük etkisi olan değişkenlerden birisidir. Eğitim seviyesi arttığında, evli ve bekar kadınların işgücüne katılma olasılıkları artmaktadır. Türkiye geneli için yapılan analizlerde olduğu gibi kentsel ve kırsal alanlarda da çocukların yaş grupları beklentileri karşılamamaktadır. Çocuk sayısı kentsel kesimde istenilen işarete sahiptir. Fakat bu değişkenin, kırsal kesimde kadınların işgücüne katılımını arttırdığı görülmektedir. Kırsal alanda kadınlar aile gelirine katkı sağlamak için genellikle tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar. Çocuk sayısının artmasının bu durumu değiştirmemesi olasılığı yüksektir. Bağımlılık oranı işgücüne katılımı artırırken, yıllık geliri azaltmaktadır. Konutun mülkiyeti kentsel alanda evli ve bekar kadınlar modellerinde beklentileri karşılamaktadır. Yaşın artması her iki bölgede de evli kadınların katılımını azaltırken, bekar kadınların katılımını arttırmaktadır. Yıllar göz önüne alındığında, Türkiye genelinde 2002 yılına göre 2003-2008 yılları arasında kadınların işgücüne

katılma olasılığının arttığı gözlenmektedir. Kentsel alanlarda 2005 yılından sonra evli ve bekar kadınların çalışma yaşamına daha fazla katıldığı, kırsal alanlarda ise medeni duruma göre yıllar açısından farklılıklar olduğu görülmektedir.

Referanslar

- BALTAGI, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data*. U.K.: John Wiley&Sons., Ltd.
- BAŞ, N., KALÇA, A. (2002). Part-time iş ve kadın işgücü. *İktisat*, 421-428, 59-79. ss.
- BERBER, M., YILMAZ-ESER, B. (2008). Türkiye’de kadın istihdamı: ülke ve bölge düzeyinde sektörel analiz. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10 (2), 1-16. ss.
- ÇAKIR, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 25-47. ss.
- DAYIOĞLU, M., KIRDAR, M. G. (2010). *Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında belirleyici etkenler ve eğilimler*. Çalışma raporu. Ankara: T.C. Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı.
- DOĞRUL, G. (2008). 2001 krizi sonrasında Türkiye’de kentsel alanlarda kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 245-276. ss.
- ERKAN, V. (1999). *Dış proje kredisi kullanan kamu yatırımlarının gelişimi ve değerlendirilmesi (1988-1997)*. T.C. Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi.
- FİLİZTEKİN, A. (2009). Türkiye’de bölgesel farklar. *Yerel Kalkınmanın Yönetimi Uluslararası Konferansı*, İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- GÜROL, M. A. (2007). Türkiye’de iş yaşamındaki kent kadınının açmazı: kariyer-aile ikilemi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, 144-150. ss.
- HSIAO, C. (2003). *Analysis of panel data*. New York: Cambridge University Press.
- KAKICI, H., EMEÇ, H., ÜÇDOĞRUK, Ş. (2007). Türkiye’de çalışan kadınların çocuk bakım tercihleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 5, 20-40. ss.
- KENNEDY, P. (2006). *Ekonometri kılavuzu*. (Çev. M. Sarımeşeli ve Ş. Açıkgöz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- KOCACIK, F., GÖKKAYA, V.B. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1), 195-219. ss.
- KSGM (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü), (2010). *Türkiye’de kadının durumu*. Araştırma Raporu. Ankara.
- ÖZER, M., BİÇERLİ, K. (2003-2004). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 55-85. ss.
- TÜİK, (2010a). *Kurumsal olmayan nüfusun yıllar ve işgücüne göre durumu*. [Erişim adresi]: <<http://www.tuik.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 28.04.2010].
- TÜİK, (2010b). *Eğitim durumuna göre işgücü durumu*. [Erişim adresi]: <<http://www.tuik.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 28.04.2010].
- TÜİK, (2010c). *İşteki durum ve ekonomik faaliyete göre istihdam edilenler: Türkiye*. [Erişim adresi]: <<http://www.tuik.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 28.04.2010].
- TÜİK, (2010d). *Medeni duruma ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı: Türkiye*. [Erişim adresi]: <<http://www.tuik.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 28.04.2010].
- TÜİK, (2010e). *Medeni duruma ve dönemlere göre işgücüne katılma oranı: Kent ve kır*. [Erişim adresi]: <<http://www.tuik.gov.tr>>, [Erişim Tarihi: 28.04.2010].
- TÜRK-İŞ, (2005). *Türkiye’de emek piyasasında kadınların durumu*. Araştırma Raporu. Ankara.
- Türkiye, kadınların işgücüne katılım oranında son sıralarda*. (2010). Araştırma Raporu. İstanbul: Okan Üniversitesi. Finansal Riskleri Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- WOOLDRIDGE, J. M. (2003). *Introductory econometrics-A modern approach*. U.S.A.: South-Western College Publishing.
- YILDIRIM, K., DOĞRUL, G. (2008). ‘Çalışmak ya da çalışmamak’: Türkiye’de kentsel alanlarda yaşayan kadınların işgücüne katılmama kararlarının olası belirleyicileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 239-262. ss.